

Доброчесність та етика 5

ЕТИКА,
РІЗНОМАНІТНІСТЬ І
ПЛЮРАЛІЗМ

ОСВІТА ЗАРАДИ СПРАВЕДЛИВОСТІ
СЕРІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ МОДУЛІВ

Доброчесність та етика

Модуль 5

ЕТИКА, РІЗНОМАНІТНІСТЬ І
ПЛЮРАЛІЗМ

Цей модуль є ресурсом для лекторів.

Цей модуль, який розроблено в рамках ініціативи Управління ООН з протидії наркотикам та злочинності «Освіта заради справедливості» (Education for Justice – E4J), що є складовою Глобальної програми з впровадження Дохінської декларації, становить частину серії університетських модулів E4J із питань доброчесності та етики. До такої серії долучено також навчальний посібник. Повний комплект матеріалів E4J охоплює університетські модулі, які стосуються питань боротьби з корупцією, запобігання злочинності та кримінального правосуддя, кіберзлочинності, злочинів проти довкілля, вогнепальної зброї, організованої злочинності, торгівлі людьми та незаконного ввезення мігрантів, боротьби з тероризмом, а також доброчесності й етики.

Усі університетські модулі E4J містять пропозиції стосовно навчальних вправ, оцінювання студентів, змісту слайдів та інших інструментів навчання, які викладачі можуть адаптувати для застосування в конкретному середовищі й інтегрувати в наявні університетські курси та програми. Модуль передбачає схему тригодинного заняття, але його можна використовувати для проведення коротших або довших занять.

Усі університетські модулі E4J пов'язані з актуальними академічними дослідженнями та дискусіями і можуть містити інформацію, думки та висловлювання з різних джерел, включно з публікаціями в ЗМІ та висновками незалежних експертів. Посилання на зовнішні джерела були протестовані під час публікації. Втім, оскільки вебсайти третіх сторін можуть змінюватись, будемо вдячні, якщо ви повідомите нас про посилання, що не працюють, або такі, що спрямовують до неналежного змісту. Також будемо вдячні, якщо ви *повідомите* нас про публікації, посилання на які спрямовують на неофіційну версію публікації або вебсайт. Позаяк усі необхідні зусилля були докладені, щоб забезпечити точність перекладу змісту модуля, будь ласка, візьміть до уваги, що тільки оригінальна англійська версія модуля є погодженою. Тому, у випадку сумніву, будь ласка, звертайтеся до відповідної англійської версії.

Умови використання та застереження

© Організація Об'єднаних Націй, 2021р. Всі права захищено.

Використані позначення та представлені матеріали в цій публікації не означають та не мають наміру висловлення будь-якої думки з боку Секретаріату Організації Об'єднаних Націй стосовно юридичного статусу будь-якої країни, території, міста або місцевості чи їх органів влади, а також стосовно делімітації їх меж чи кордонів.

Ця публікація не проходила офіційне редагування.

Зміст

Вступ	2
Результати навчання.....	2
Ключові питання	3
Список літератури.....	9
Вправи	10
Вправа 1. <i>Я – Малала</i>	10
Вправа 2. Відео щодо ДНК-тестування.....	11
Вправа 3. Нельсон Мандела, «Довгий шлях до свободи»	12
Вправа 4. Відеодобірка трьох рольових моделей моральності	13
Вправа 5. Інтерсекційна конституція	13
Вправа 6. Моделювання дебатів в ООН.....	14
Пропонована структура заняття	15
Рекомендовані матеріали для читання.....	16
Матеріали для поглибленого вивчення	17
Оцінювання студентів.....	18
Додаткові навчальні інструменти	18
Рекомендації з розробки окремого курсу	20

Вступ

У цьому модулі розглянуто концепції різноманітності, толерантності та плюралізму. У ньому досліджуються способи прийняття різноманітності, які можуть викликати труднощі, а проте, завдяки ідеям і прикладам етичної поведінки такі способи допомагають зрозуміти різноманітність та досягти її. Модуль надає огляд варіантів і підходів для розв'язання етичних проблем, включно з питаннями раси, релігійних переконань, гендеру, сексуальної орієнтації, (обмежених) можливостей, інвалідності, політичних поглядів і низкою інших. Він висвітлює відповідні концепції шляхом обговорення історичних соціальних систем, у яких панували толерантність і плюралізм, та історичних взірців добročесності, які забезпечували надихаюче лідерство в моделюванні різноманітності і прийняття в складних ситуаціях. У модулі також обговорюють скрутні становища з погляду моралі, у яких рішення моральної дилеми не є однозначними й вимагають певних форм етичного мислення. У ході обговорення підкреслюється і досліджується важливість різноманітності не лише в контексті справедливості щодо окремих осіб та маргіналізованих груп, а й з огляду на те, що різноманітність виступає засобом удосконалення суспільства загалом. Модуль передбачає застосування різних педагогічних методів, як-от мінілекції, дискусії, дебати та рольові ігри, щоб заохотити студентів до колективного прийняття рішень як у гіпотетичних, так і в реальних ситуаціях, які враховують різноманітність.

Модуль містить матеріали для викладачів. Він передбачає схему тригодинного заняття, але його можна використовувати для проведення коротших або довших занять чи розширити для застосування в межах повноцінного курсу (див.: Рекомендації із розробки окремого курсу).

Результати навчання

- Зрозуміти й визначити різноманітність, толерантність і плюралізм.
- Усвідомити цінність культур, ідентичностей, історій та поглядів, відмінних від власних.
- Навести приклади моральних взірців, дії яких просувають цінності толерантності та плюралізму.
- Продемонструвати базове розуміння більш складних аспектів різноманітності, як-от інтерсекційність, ідентичність і субкультури.

Ключові питання

Вивчення різноманітності, толерантності та плюралізму, особливо з огляду на їх зв'язок із культурою, расою, національністю, релігійними переконаннями, статтю, (обмеженими) можливостями, інвалідністю й сексуальною орієнтацією, є основним завданням етичної освіти, оскільки такі питання, як дискримінація, перекручування фактів та етноцентризм пов'язані з чесністю, справедливістю, ідентичністю, рівністю та іншими етичними проблемами. Вивчення різноманітності, толерантності та плюралізму не лише поглиблює наше розуміння різних поглядів і соціальних контекстів людей із різних верств суспільства та різних життєвих підходів, але також змушує нас усвідомити необхідність критично оцінювати наші припущення, включно з нашими стереотипами про «інакшість», отриманими через засоби масової інформації, місцеві упередження, соціалізацію та з перших рук.

Як було зазначено в [Модулі 1](#) серії E4J із питань добродесності та етики, етика означає «спробу досягти розуміння природи людських цінностей, способу, у який нам варто жити, і того, що становить правильну поведінку». Словникове визначення етики стверджує, що це «дослідження або наука про мораль». Мораль визначають як «почуття правильного й неправильного», а моральність – як «приналежність чи дотичність до принципів добра і зла або правильного й неправильного». Таким чином, у найширшому сенсі етика – це «спосіб життя». Однак на професійному рівні етика є «способом морального мислення» у рамках певних професій, часто сформульованим у вигляді кодексів, політик, передових практик, керівних принципів та інших документів такого ґатунку. Крім того, етика – це академічний термін, який описує розділ філософії, присвячений моральному мисленню. Нарешті, якщо говорити про найчастіше використовуваний сенс цього слова, то в багатьох культурах «етика» означає чесноту, а також різновиди або синоніми цього терміна, як-от добродесність, характер і відвертість (Чемберс, 1999 р.).

Різнманітність походить від спільнокореневого слова *«різнманітний»*, що просто означає стан, за якого існують відмінності. У рамках вивчення культур різноманітність стосується більшою мірою поваги до всіх рас, сексуальних орієнтацій, релігій, гендерів, позаяк кожен сегмент такого розмаїття є важливим відтінком веселки. Останнім часом різноманітність набула додаткового значення. Її вважають справою, у межах якої обстоюють рівність та права всіх цих груп і яку часто пов'язують із соціальною залученістю, а отже, фраза «різнманітність та залученість» підкреслює як важливість відмінностей, так і необхідність забезпечити для кожної верстви й групи відчуття важливості та залученості. У соціології, або в дослідженні людських спільнот, різноманітність передбачає розмаїття міжгрупових відносин, що стосуються раси, національності, етнічної приналежності,

гендеру, сексуальної орієнтації і релігійних переконань. Соціологів часто цікавлять шаблони упереджень та дискримінації, які посилюють відмінності й надають їм радше негативного значення, аніж позитивного, у житті людей.

Толерантність означає визнання відмінностей і усвідомлення того, такі відмінності мають існувати в суспільстві. Упродовж усієї історії в багатьох суспільствах можна було спостерігати прояви толерантності в певній формі. Ранні мусульманські імперії, скажімо, створили простір для християн і євреїв, щоб вони змогли жити серед мусульман, зі своїми правовими системами та соціальними порядками. Однак ідея толерантності як формального принципу сходиться до ліберальної традиції. Англійський політичний філософ Джон Локк (1632–1704 рр.) сформулював ідею толерантності в серії листів, які він написав у кінці XVII – на початку XVIII століть. У цих листах Локк наводив докази на захист толерантності до відмінностей у релігійних переконаннях та практиках, які значною мірою спричинили громадянські війни в Британії XVII століття.

Нарешті, слово плюралізм означає не лише позірне прийняття відмінностей у соціальному середовищі, а й визнання того, що такі відмінності поліпшують соціальний порядок. Плюральний порядок – це такий порядок, за якого множинність груп покращить соціальну систему. Плюралізм часто асоціюється з демократією, оскільки це умова демократичної системи: різноманітність у соціальних і політичних питаннях зробить систему більш легітимною та ефективною. Деякі демократичні системи дозволяють пряме функціонування плюралізму, надаючи зацікавленим групам доступ до законодавчої сфери, а отже, дозволяючи їх відмінним поглядам стати частиною успішного соціального і політичного ладу.

Інший термін для позначення плюралізму – прийняття. У найширшому сенсі це поняття стосується намагання бути в згоді із ситуаціями, народами, умовами й відносинами, незалежно від того, якими вони є. Однак у контексті етики та різноманітності прийняття означає здатність якщо не обстоювати, то принаймні сприймати відмінності у всіх типах демографічних груп людей, як-то відмінності за віком, способом життя, гендером, орієнтацією, расою, можливостями, релігією та іншими категоріями. У деяких ситуаціях, «прийняття» може також означати «капітуляцію» чи «поступку» або вищій владі, або певному способу життя і його правилам.

Споконвіку різні етичні та релігійні традиції намагалися узгодити поміж собою відмінності, які існують у їх суспільствах. Імперські системи, які завоювали, а потім прагнули об'єднати різні релігійні вірування, є одними з найперших свідчень того, як вчиняли за наявності різноманітності вірувань або відмінностей. Один із найкращих прикладів можна відшукати в давній Перській імперії, якою правив Кир Великий (600–530 рр. до н.е.). Кир був правителем великої імперії, що простягалась на території сучасного Близького Сходу й

Середньої Азії. Прийшовши до влади, Кир дозволив завойованим народам повернутися на свої рідні землі і, що дуже радикально для його часу та навіть для сьогодні, зробив свій внесок у відновлення зруйнованих релігійних пам'яток. Як відомо, давньоєврейські Священні писання визначають Кира як особу, подібну до месії, завдяки його ролі у відновленні Єрусалимського храму.

Репутація Кира як захисника плюралізму ще більше зміцнилася з відкриттям Циліндра Кира. На цьому невеликому об'єкті циліндричної форми стародавньою вавилонською мовою витесано текст, у якому описано завоювання Вавилонської імперії, яке здійснив Кир, і його рішення дозволити та навіть заохотити різноманітність релігійних і етнічних груп на території всієї його імперії. Циліндр, знайдений наприкінці XIX століття, зараз зберігається в Британському музеї. В останні роки його називають одним із найбільш ранніх документів про права людини. За словами директора Британського музею Ніла Макгрегора, це не зовсім так. У документі взагалі немає посилання на права окремої людини, і в стародавньому світі майже не існувало уявлення про права особистості (2013 р.).

Мабуть-таки, цей документ краще вважати однією з перших спроб розв'язати проблему етнічного та релігійного розмаїття. Він постає як приклад не лише толерантності, а й плюралізму. Кир не просто надавав можливість різним групам жити в злагоді, але й активно заохочував їх відновлювати свої храми. Ми точно не знаємо причин таких його дій, оскільки наші докази його історичного контексту обмежені. Однак його діяння, описані як у давньоєврейських священних писаннях, так і на Циліндрі Кира, дійсно свідчили про те, що правитель був одним із прибічників ранньої форми плюралізму.

Питання про те, як суспільство має реагувати на різноманітність, уже давно є етичною проблемою. Якщо опиратися на наявні свідчення, можна стверджувати, що Кир зміг розв'язати цю проблему творчо, але не всім суспільствам удалося зробити це мирним шляхом. Наприклад, громадянська війна вибухнула в Британії XVII століття через релігійне розмаїття (поряд з іншими причинами). У 1534 році король Великобританії Генріх VIII підписав Акт про супрематію, за яким він став верховним главою Англійської церкви. Цей акт позбавив Папу Римського релігійного авторитету, що призвело до створення протестантської церкви Англії. Причини таких змін досить складні і пов'язані з бажанням Генріха розлучитися з дружиною. Попри причини, цей розпад єдиної християнської церкви у Великобританії призвів до низки конфліктів упродовж подальших 150 років, кульмінацією яких стала жорстока громадянська війна. У цій війні зіштовхнулись католики, які все ще вірили в авторитет Папи, та протестанти, які вважали, що монарх у Великобританії повинен мати владу над християнами. Ці розбіжності стосувалися не лише того, хто керував церквою. Вони також стосувалися конкретних питань поклоніння й молитви, скажімо, того, який молитовник повинні використовувати та який одяг носити

священники й служителі. Отже, насильницький аспект громадянської війни у певному сенсі був спричинений передусім неприйняттям різноманітності в питаннях релігійних вірувань і обрядів.

Одним зі згаданих вище впливових філософів, які жили в той період, був Джон Локк. За освітою Локк був лікарем. У ті часи він був відомий своїми роботами з сенсорного сприйняття, у яких його медичні знання поєднувалися з філософськими ідеями про сприйняття, пам'ять і мову. Проте в наші часи він найбільш знаний як автор праць політичної тематики. Його книга *«Другий трактат про правління»*, яка з'явилася 1691 року, вплинула на французьких та американських революціонерів, оскільки в ній містилися твердження про те, що всі народи мають право чинити опір несправедливому правлінню й повинні мати змогу формувати своє власне правління.

Він також написав серію листів, які тепер мають назву *«Листи про толерантність»*. Найбільш відомий із них, *«Лист щодо толерантності»*, був опублікований 1689 року. У цьому листі Локк стверджує, що держава не повинна брати участі в релігійних питаннях і що їх слід залишити на розсуд совісті кожної окремої людини; тобто він наголошує на тому, що суспільству варто толерантно ставитися до релігійної різноманітності, аби забезпечити мирне співіснування. За ствердженням Локка, якщо різні угруповання застосовуватимуть насильство один проти одного задля створення нових вірувань, такі переконання не стануть реальністю, адже коли людина змушена вірити в будь-що, вона насправді ніколи в це не повірить. Отже, у питаннях релігії насильницьким шляхом неможливо змусити інших змінити віру.

Конфлікти, що відбувалися в його часи, спалахували не лише між католиками та протестантами, але й між різними течіями протестантизму. Як не дивно, Локк не допускав толерантності щодо усіх груп; за його словами, тих, хто не вірить у жодного бога, не можна приймати в суспільство. Він також зазначає в листі, що католики зможуть стати частиною суспільства лише в тому разі, якщо вони відмовляться від деяких зі своїх радикальних переконань. Таким чином, навіть у листі про толерантність Локк, можливо, не є настільки толерантним, як ми могли б собі уявити (Узгаліс, 2017 р.).

Дехто стверджував, що Локк не лише виступає за толерантність, а й більш рішуче заявляє про плюралізм. Тобто він припускає, що суспільство, в якому панує різноманітність релігійних груп, буде кращим суспільством, оскільки всі люди будуть щасливі. Однак у свої роздумах Локк не розвинув такого аспекту в повному обсязі, і більшість людей розглядає його роботу як захист толерантності, як більш обмежене визнання різноманітності, а не як всебічне прийняття різних народів та груп. Локк був важливим мислителем для лібералів усього світу, особливо в питаннях, що стосуються толерантності. Але, звичайно, не всі люди погоджуються з міркуваннями Локка.

Проблеми, з якими стикалися такі лідери, як Кир, і такі філософи, як Локк, загалом стосувалися різноманітності релігійних переконань. Інші проблеми різноманітності постали у XVII і XIX століттях, здебільшого стосовно раси, етнічної приналежності і націоналізму. Варіації таких ідей існували й до цього періоду, проте лише зі становленням поняття національної держави та розробкою наукових теорій у питаннях раси й розвитку вони стали проблемами різноманітності. Хоча наукові теорії, сфокусовані на расі, переважно зазнали дискредитації, особливо через їх застосування для виправдання практики рабства, раса все ще залишається ознакою, за якою людей відрізняють один від одного.

У XX і XXI століттях розгляд ідентичності з огляду на гендер та сексуальну орієнтацію став більш помітним і почали вирізняти відповідні категорії різноманітності. Безумовно, гендерна категорія є однією з найстаріших, адже саме відмінності між чоловіками й жінками здебільшого сформували історію. Лише після появи феміністського мислення, частково сформованого в епоху Просвітництва, але розквіт якого відбувся у XX столітті, гендерні відмінності стали політичними питаннями, навколо яких розвивалися теорії різноманітності. У сучасну епоху гендер постає у деяких контекстах як більш динамічна ідея; ідея, яка передбачає аргументи на користь того, що люди повинні мати можливість змінити свою стать або за допомогою медичного втручання, або просто через зміну поведінки. Сексуальна орієнтація також перетворилася на політизовану форму ідентичності, яка виплила із зусиль щодо захисту прав геїв, лесбійок і бісексуалів. Управління Комісара ООН з прав людини розробило [програму підтримки різноманітності, толерантності та плюралізму](#) в цій ділянці. У цій серії модулів E4J, а саме в [Модулі 9](#) (Гендерні аспекти етики), обговорюють феміністські етичні теорії, які розглядають гендернозумовлену дискримінацію щодо жінок і спрямовані на підвищення гендерної різноманітності та забезпечення рівності.

Вочевидь, існує низка різних ідентичностей, які можуть сформувати різноманітне суспільство. До цих ідентичностей можна зарахувати ті, які ми вибираємо на власний розсуд (релігійні переконання), або ті, з якими ми народилися (раса, гендер, етнічна приналежність). Іноді важко вирізнити, які саме ідентичності ми вибираємо, а з якими народилися. Одне з етичних питань, які варто розглянути, полягає у з'ясуванні того, чи має значення походження ідентичності – набута вона чи вроджена. Скажімо, у минулому люди вважали сексуальну орієнтацію вибором людини. У XX столітті з'явилися медичні докази того, що сексуальна орієнтація є вродженою ідентичністю. Нові медичні процедури наразі дозволяють людям обирати свою стать. За будь-якої етичної оцінки питання вибору має вирішальне значення, хоча слід враховувати, чи є обрана ідентичність менш вагомою, ніж ідентичність, із якою ми народилися, і чи повинно це впливати на наше ставлення один до одного.

Одним із термінів, який з'явився останніми роками та який висвітлює різні аспекти нашої ідентичності, є поняття інтерсекційності. Цей термін передбачає взаємопов'язаний характер соціальних ідентичностей, як-от: раса, гендер, клас і сексуальна орієнтація, які можуть бути притаманні людині або групі. Його автором є вчена-правознавець Кімберлі Креншоу, яка запровадила цей термін для аналізу юридичних форм дискримінації (1991 р.). Корисність цього терміна полягає в тому, що він дозволяє побачити, що, попри можливість виділити окрему частину ідентичності людини, навіть у позитивному контексті, таке виділення може применшити значення інших частин ідентичності цієї людини. Креншоу зацікавилася тим аспектом, що активісти із рухів на захист прав жінок не завжди беруть до уваги питання раси, а проте, досвід, скажімо, дискримінації чорношкірої жінки може значно відрізнятися від досвіду білошкірої жінки.

Життя Баярда Растіна (1912–1987 рр.), американського активіста за громадянські права, можна розглядати як приклад проблем, пов'язаних з інтерсекційністю. Растін народився в Пенсильванії у родині квакерів. Як афроамериканець, він на початку свого життя почав брати участь у спробах покласти край дискримінації в Сполучених Штатах. Упродовж свого короткочасного членства в Комуністичній партії США він також зосередив свою увагу на економічній експлуатації не лише чорношкірого населення, а й усіх людей. Він так само був геєм, а отже, не був публічною особою руху за громадянські права, проте активно брав участь в обговоренні цього питання з багатьма лідерами. Растін боровся не лише за громадянські права чорношкірих американців, а й також за права геїв і права тих, хто належав до нижчих класів. Об'єднання цих ідентичностей кинуло виклик багатьом в американському русі за права, які вважали, що сексуальна орієнтація відверне увагу борців за громадянські права від самої суті боротьби, проте Растін стверджував, що ці ідентичності варто розглядати як взаємозалежні, а породжену ними різноманітність необхідно сприймати позитивно.

Кир був одноосібним лідером, який зіткнувся з етичною проблемою: як я можу керувати різноманітною імперією з великим розмаїттям різних систем переконань? Локк використовував своє становище інтелектуала, аби переконати лідерів свого часу в необхідності певних дій. А Растін був радником багатьох лідерів руху за громадянські права в Сполучених Штатах. Такі рішення повинні приймати лідери по всьому світу, але необхідність приймати рішення постає також перед усіма нами в повсякденному житті. У цьому модулі підкреслено важливість різноманітності. Студенти зіткнуться з етичними дилемами, пов'язаними з різноманітністю, ознайомляться з інформацією з першоджерела про реальні історичні виклики, які випадали на долю таким лідерам, як Кир, і довідаються по взірці моральної поведінки. Відеоматеріали варто застосовувати для підкріплення цих прикладів і розглянутих проблем. Студенти також обговорять способи, у які вони могли б розв'язати аналогічні проблеми, а отже, ознайомляться як із

теоретичними, так і з реальними проблемами різноманітності у світі. На додаток до особистої участі, порівняльного аналізу та мінілекцій застосовуватимуться завдання-роздуми.

Цей модуль ґрунтується на визначеннях добродесності та етики, наведених у [Модулі 1](#) (Добродесність та етика: вступ і концептуальна основа) цієї серії модулів E4J, а також на обговоренні процесу прийняття етичних рішень і способів вирішення етичних дилем, проведеному в межах того модуля.

Список літератури

Словник Чемберса (Chambers) XXI століття (1999 р.). Единбург, Чемберс.

Креншоу, Кімберлі (Crenshaw, Kimberle) (1991 р.). Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color (Встановлення меж: інтерсекційність, політика ідентичності та насильство щодо жінок неєвропеїдної раси). *Stanford Law Review*, т. 43, № 6, стор. 1241–1299. Доступно за посиланням: <https://www.jstor.org/stable/i252720>.

Макгрегор, Ніл (MacGregor, Neil) (2013 р.). The Cyrus Cylinder: A great moment for the Middle East (Циліндр Кира: значна подія для Близького Сходу). Оpubліковано в *The Economist*, 12 березня. Відео. Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=pX1PODayOrc>.

Узгаліс, Вільям (Uzgalis, William) (2017 р.). John Locke (Джон Локк). *Стенфордська філософська енциклопедія*, Едвард Н. Залта, ред. Доступно за посиланням: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/locke/>.

Вправи

У цьому розділі містяться пропозиції щодо навчальних вправ під час занять і перед ними, тоді як ті завдання для виконання після занять, які надано для оцінки розуміння модуля студентами, наведено в окремому розділі.

Вправи в цьому розділі найбільш доречні для тих груп студентів, у яких навчається до 50 осіб та в межах яких студентів можна легко розділити на невеликі підгрупи для обговорення окремих прикладів або виконання вправ, після чого представники таких груп зможуть надати відповідь усій групі. Хоча застосовувати подібну структуру із формування підгруп вдасться й у великих групах, які складаються з декількох сотень студентів, таке завдання є більш складним, і лектор, можливо, вирішить адаптувати методи роботи в групах, аби забезпечити достатньо часу для групових обговорень, а також надання відповіді всій групі. Найпростіший спосіб розв'язати проблему обговорення в малих групах у великій групі – запропонувати студентам обговорити питання з чотирма або п'ятьма іншими студентами, які сидять поруч. З огляду на обмеження в часі, не всі підгрупи зможуть надати свою відповідь по завершенню кожної вправи. Лекторові рекомендують довільно обирати ту чи іншу підгрупу та водночас подбати про те, аби всі підгрупи отримали можливість надати відповідь хоча б один раз під час заняття. Якщо дозволяє час, лектор може організувати загальне обговорення після того, як кожна підгрупа надасть свою відповідь.

Усі вправи в цьому розділі підходять для студентів як бакалавріату, так і магістратури. Однак, оскільки попередні знання й практичні навички студентів, пов'язані із цими питаннями, дуже різняться, рішення про доцільність виконання вправ мають ґрунтуватися на освітньому та соціальному контексті, який стосується студентів. Лекторові пропонують зв'язати кожну вправу з ключовими питаннями модуля.

Вправа 1. Я – Малала

Запросіть студентів поміркувати над поданими нижче питаннями, спираючись на уривок (стор. 183–190) із книги «Я – Малала», наданий для ознайомлення перед заняттям:

- 1) Чи можуть принципи різноманітності нехтувати вченнями панівних місцевих релігій, які в такому випадку здатні сприяти дискримінації щодо дівчат і жінок?
- 2) Що може розповісти нам про різноманітність, толерантність і плюралізм поведінка батька Малали?

Рекомендації для лектора

Надайте студентам кілька хвилин на запис своїх відповідей, а потім запросіть їх поділитися своєю аргументацією слухності власних поглядів і уважно вислухати думки інших. Обов'язково спонукайте якомога більшу кількість студентів узяти участь в обговоренні.

Вправа 2. Відео щодо ДНК-тестування

Ознайомте учнів зі складністю концепцій різноманітності, толерантності та плюралізму, показавши їм [цей](#) документальний фільм на 8 хвилин, який демонструє наше спільне історичне коріння й змішане расове та географічне походження. У короткому відео розповідають про групу людей різного походження, які пройшли ДНК-тест. Цей тест надав дивовижні результати щодо їхньої расової ідентичності і походження.

Рекомендації для лектора

Після перегляду відео запропонуйте студентам проаналізувати відео і його глибші підтексти, надавши відповіді на такі три питання:

- 1) Не вдаючись у смислові тонкощі, можна припустити, що дух дослідження полягає в тому, що всі ми взаємопов'язані й нам не відомий увесь спектр витоків нашого походження. Чи вважаєте ви таке припущення слухним?
- 2) Які глибші підтексти має таке міркування з огляду на ваше власне сприйняття ідентичності, а також сприйняття вашої родини й друзів?
- 3) Як це сприйняття ідентичності впливає на ваші взаємини з іншими і вашу взаємодію з тими, хто «відрізняється»?

Надайте студентам кілька хвилин на запис своїх відповідей, а потім запросіть їх поділитися своєю аргументацією слухності власних поглядів і уважно вислухати думки інших. Обов'язково спонукайте якомога більшу кількість студентів узяти участь в обговоренні. За наявності часу, запропонуйте студентам спочатку розглянути питання в невеликих групах, а потім обговорити їх з усіма.

Лектор також може поставити і обговорити такі питання:

- 1) Чи повинні ми просто прийняти ту інформацію, яку надано в цьому відео? Або нам слід з'ясувати, наскільки вона є науково правдивою?
- 2) Як, на вашу думку, ви б дізналися про її достовірність?

Лектор може запропонувати студентам прочитати [цю статтю](#), у якій розглянуто деякі питання, порушені у відео.

Вправа 3. Нельсон Мандела, «Довгий шлях до свободи»

У цій вправі студентам пропонують заздалегідь ознайомитися з уривком (стор. 50–55) із книги *«Довгий шлях до свободи»* та спиратися на нього під час виконання завдання. Уривок описує перший серйозний випадок із життя Нельсона Мандели, коли він зіткнувся з етичною/расовою (не)справедливістю, оскільки президент його університету погрожував йому відрахуванням, якщо тільки Нельсон не знехтує побажаннями інших студентів, яких він представляв та які беруть участь у бойкоті й шкільних виборах.

Рекомендації для лектора

Попросіть учнів обговорити в невеликих групах питання про те, що саме вони зробили би на місці Мандели. Зокрема запросіть їх відповісти на такі три питання:

- 1) Які висновки ми можемо зробити щодо їхньої поведінки з огляду на уривок, який ви щойно прочитали? Хто з цих людей має рацію із морального погляду? Або кожен із них «по-своєму правий»?
- 2) У який спосіб ви могли б розв'язати проблеми, засновані на расовій приналежності, ролі й віці, про які йдеться в цьому уривку?
- 3) Освіта покликана допомогти зменшити нетерпимість, невігластво та дискримінацію. І все ж у цьому випадку Мандела зазнав того, що він назвав інституціональним расизмом, у своєму університеті. Чи є подібні освітні курси протиотрутою для расизму? Або ж вища освіта бальзамує та передає наступним поколінням ті «вічні» проблеми людської природи, які не можна змінити за допомогою курсів щодо різноманітності та етики? Наскільки важливим і необхідним є те, що ми вивчаємо на цьому курсі?

Попросіть студентів вибрати доповідача, який оголосить всім відповіді групи. Доповідачеві варто пояснити причину, через яку група вибрала свої відповіді, і надати «звіт меншини» від імені кожного члена групи, який дотримується іншої думки.

Цю вправу можна виконати в інший спосіб: запросіть двох студентів провести рольову гру з етичною дилемою Нельсона Мандели, а потім запропонуйте іншим студентам обговорити розіграний випадок, який вони тільки що бачили, відповівши на три зазначених вище питання.

Вправа 4. Відеодобірка трьох рольових моделей моральності

Лектор показує відеодобірку трьох різних рольових моделей моральності: Ганді, Матері Терези та Баярда Растіна, а потім ініціює обговорення відмінностей і спільних рис цих трьох осіб, приділяючи особливу увагу їхньому підходу до етики та різноманітності. Добірка починається з 6–20 хвилин фільму «Ганді», потім лектор вмикає початок 11-го розділу фільму «Листи Матері Терези» (The Letters) і завершує добірку початком 16-го розділу фільму «Брат не нашого кола» (Brother Outsider про Баярда Растіна).

Рекомендації для лектора

Надайте студентам кілька хвилин поміркувати й, можливо, записати свої думки про відмінності та загальні риси трьох наведених рольових моделей із погляду їхнього підходу до етики й різноманітності. Потім запросіть їх поділитися своєю аргументацією слушності власних поглядів і уважно вислухати думки інших. Обов'язково спонукайте якомога більшу кількість студентів узяти участь в обговоренні.

Вправа 5. Інтерсекційна конституція

У цій вправі студентам пропонують узяти на себе роль різних релігійних/культурних/ідеологічних діячів і розробити коротку конституцію разом із біллем про права для суспільства, у якому вони житимуть разом.

Усі ролі повинні передбачати внесок у виконання вправи, тобто студенти не можуть брати на себе роль людей, які чинитимуть опір усьому проєкту. Можливі ролі охоплюватимуть таких осіб:

1. Індуїстський активіст з Індії
2. Член Комуністичної партії Китаю
3. Американський активіст трансгендерного руху
4. Палестинський лідер ХАМАС
5. Венесуельський католицький теолог визволення
6. Будь-яка інша роль, актуальна в цьому конкретному контексті.

Ця коротка конституція повинна відображати їхні відмінності й одночасно забезпечувати захист, аби такі відмінності не заважали функціонуванню соціальної та політичної

системи. Слід запропонувати студентам поміркувати про питання інтерсекційності та плюралізму в процесі розробки їхньої конституційної основи.

Перед початком розробки документа студентам варто надати час, аби вони вивчили й зрозуміли свої ролі.

Рекомендації для лектора

Ролі, призначені студентам, можуть поєднувати жінок і чоловіків, а також їх можна доповнити іншими варіантами, які, на думку лектора, є найбільш актуальним для контексту викладення модуля. Деякі ролі можуть бути занадто суперечливими для певних контекстів, але мета полягає в тому, аби спонукати студентів почати мислити поза межами власних певних рамок, тому виконання різних ролей є для них важливим завданням.

Для написання конституції студентам варто ознайомитися з конституцією країни, у якій вони мешкають. Майже всі конституції мають схожі риси. Вони починаються з преамбули, у якій викладено цілі та завдання їхньої країни. Саме в цьому розділі студенти можуть заявити про важливість різноманітності або мультикультуралізму. Надалі в конституції зазначають статті про законотворчі процеси (законодавча влада), про органи, що забезпечують дотримання законів (виконавча влада), і про гілку влади, яка присудує щодо законів (судова влада). Студентам потрібно також передбачити список прав, які можуть стосуватися окремих осіб, груп або навіть таких речей, як довкілля.

Вправа 6. Моделювання дебатів в ООН

Попросіть студентів обрати країну, яку вони захищатимуть у невеликій грі «Моделювання дебатів в ООН»; найкращим вибором є чужа або маловідома їм країна. Їм також варто обрати тему для обговорення, яку вони будуть захищати від імені «своєї» країни. Студенти сідають навколо великого столу, а перед ними розміщують надписи з назвами країн, які вони досліджували. Далі студенти висловлюють міркування з перспективи цієї країни. Кожен із них обстоюватиме унікальні етичні системи або політику в країні, представником якої він є. Студенти можуть робити короткі доповіді або, за наявності часу, протистояти іншим «дипломатам» за столом чи, навпаки, співпрацювати з ними, аби більше дізнатися про інші країни та їх етичні системи.

Рекомендації для лектора

[Довідник УНЗ ООН із моделювання дебатів в ООН](#) містить корисний огляд таких симуляцій і пропонує рекомендації щодо їх проведення.

Пропонована структура заняття

У цьому розділі містяться рекомендації щодо послідовності й часу проведення навчання, які розраховано для досягнення результатів навчання під час тригодинного заняття. Лектор може вирішити не використовувати наведених нижче сегментів або скоротити деякі з них, щоб приділити більше часу іншим елементам, включно з вступною частиною, вправами на знайомство, висновками або короткими перервами. Структура також може бути адаптована для проведення коротших або довших, з огляду на те, що тривалість занять неоднакова в різних країнах.

Етика, різноманітність і плюралізм (60 хвилин)

- Ознайомити студентів із ключовими питаннями модуля; лектори можуть використовувати презентацію PowerPoint, представлену в розділі «Додаткові навчальні інструменти» (15 хвилин).
- Обговоріть зі студентами такі питання (30 хв):
  - Чи поліпшується суспільство завдяки різноманітності або таке суспільство страждає через конфлікти, які виникають?
  - У чому полягає різниця між толерантністю і плюралізмом?
  - Якого досвіду дискримінації зазнали студенти у своєму житті?
  - Якого досвіду толерантності набули студенти у своєму житті?
  - Якого досвіду плюралізму набули студенти у своєму житті?
- Вправа 1. На прикладі Малали обговоріть суперечності й проблеми різноманітності, толерантності та плюралізму (15 хв).

Різнманітність, спадщина та ідентичність (20 хв)

- Покажіть відео, у якому продемонстровано наші спільні витоки й змішане расове/географічне походження на основі тестування ДНК – <https://www.youtube.com/watch?v=tyaEQEmt5ls> (8 хв).
- Вправа 2. Учні обмірковують/складають відповіді на питання вправи (12 хв).

Взірці етичної поведінки та їх значення (60 хв)

- Покажіть [відео](#) про Циліндр Кира й обговоріть лідерство Кира (20 хв).
- Лектор проводить вправу 3, сприяє обговоренню та/або рольовій грі першого значного випадку з життя Нельсона Мандела щодо етичної/расової (не)справедливості, заснованого на матеріалах книги *«Довгий шлях до свободи»*. Як альтернатива, лектор проводить вправу 4, демонструючи та обговорюючи відеодобірку щодо чотирьох взірців етичної поведінки – Кира, Ганді, Матері Терези та Баярда Растіна (30 хв).

- Лектор наголошує на великій кількості типів різноманітності, включно з расовою, мовною та релігійною, і підкреслює внесок різноманітності в побудову спільноти та в соціальний розвиток (10 хв).

Вправа «Моделювання в ООН» або «Інтерсекційна конституція» (30 хв)

- Лектор виконує вправу 5 (Інтерсекційна конституція). Аби впоратися з цим завданням за 30 хвилин, лектор може попросити студентів визначитися з ролями, які вони виконуватимуть, до початку заняття.
- Як варіант, лектор проводить вправу 6 ([Моделювання в ООН](#)). Аби впоратися з цим завданням за 30 хвилин, лектор може попросити студентів визначити країни й питання, які вони захищатимуть, до початку заняття або може призначити їм певні ролі.

Підсумки (10 хв)

- Об'єднайте теми, розглянуті в різних вправах, аби зрозуміти та оцінити проблеми толерантності, різноманітності та плюралізму.

Рекомендовані матеріали для читання

У цьому розділі представлено перелік матеріалів із відкритим доступом (у більшості випадків), які лектор може запропонувати студентам для ознайомлення перед відвідуванням заняття з цього модуля.

Фоеман, Аніта (Foeman, Anita) (2017 р.). DNA tests, and sometimes surprising results (ДНК-тести та іноді несподівані їх результати). *The New York Times*, 20 квітня. » У цій статті пояснюють, що ДНК виявляє у людей більше спільних, аніж відмінних рис. Доступно за посиланням: <https://www.nytimes.com/2017/04/23/us/dna-ancestry-race-identity.html>

Британський музей (British Museum) (2017 р.). *The Cyrus Cylinder* (Циліндр Кира). » Цей короткий текст дає уявлення про Циліндр Кира, артефакт, який описує ставлення Кира до вавилонян після їхнього завоювання, виявляючи більш толерантний підхід, ніж зазвичай застосовували в ті часи. Доступно за посиланням: http://britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=327188&partId=1

Мандела, Нельсон (Mandela, Nelson) (1994 р.) *Long Walk to Freedom* (Довгий шлях до свободи). Нью-Йорк: Little, Brown & Company. Див., зокрема, стор. 50–55. » Ця книга є біографією політичного лідера ПАР Нельсона Манделі.

Юсуфзай, Малала (Yousafzai, Malala) (2013 р.). *I am Malala: The Girl Who Stood up For Education and Was Shot by the Taliban* (Я – Малала: історія незламної боротьби за право на освіту). Нью-Йорк: Little Brown and Company. Див., зокрема, стор. 183–190. » Ця книга є біографією Малали Юсуфзай, молодій пакистанській жінки, яка боролася за своє право на освіту та зазнала нападів через свої переконання.

Ганді, Могандас (Gandhi, Mohandas) (1957 р.). *Gandhi, An Autobiography. My Experiments with the Truth* (Ганді, автобіографія. Мої експерименти з істиною). 1957 р. Бостон: Beacon Press. » Ця книга є автобіографією індійського духовного й політичного лідера Могандаса Ганді. Лектори можуть використати кіноверсію «Ганді» й показати студентам короткий уривок (6–20 хв).

Матеріали для поглибленого вивчення

Матеріали, подані нижче, рекомендовано для читання студентам, зацікавленим у більш докладному вивченні тем цього модуля, а також лекторам, які викладають цей модуль:

Креншоу, Кімберлі (Crenshaw, Kimberle) (1991 р.). Mapping the margins: intersectionality, identity politics, and violence against women of color (Встановлення меж: інтерсекційність, політика ідентичності та насильство щодо жінок неєвропеїдної раси). *Stanford Law Review*, т. 43, № 6, стор. 1241–1299. » Ця стаття в журналі ознайомлює з ідеєю інтерсекційності американського теоретика права. Доступно за посиланням:

Доеден, Метт (Doeden, Matt) (2014 р.). *Malala Yousafzai: Shot by the Taliban, Still Fighting for Equal Education* (Малала Юсуфзай: її поранили таліби, але все ще бореться за рівну освіту). Міннеаполіс: Lerner Publishing Group. » У цій книзі викладено основні аспекти життя Малали Юсуфзай, праця також розповідає про Пакистан і жіночу освіту.

Локк, Джон (Locke, John) (1689 р.). *A Letter Concerning Toleration* (Лист щодо толерантності). » Цей короткий матеріал є спробою філософа XVII століття захистити

толерантність у контексті релігійних суперечок його часів. Доступно за посиланням: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/locke/toleration.pdf>.

Пейн, Роберт (Payne, Robert) (1969 р.). *The Life and Death of Mahatma Gandhi (Життя і смерть Махатми Ганді)*. Нью-Йорк: E.P. Dutton. » Біографія Роберта Пейна.

Семпсон, Ентоні (Sampson, Anthony) (1991 р.). *Mandela: the Authorized Biography (Мандела: офіційна біографія)*. Лондон: Harper Collins. » Біографія Нельсона Манделі.

Оцінювання студентів

У цьому розділі запропоновано завдання, які потрібно виконувати по завершенню занять із метою оцінки розуміння модуля студентами. Пропозиції щодо вправ під час занять і перед ним представлено в розділі «Вправи».

Завдання, яке подано нижче, пропонують виконувати впродовж двох тижнів після модуля:

Прочитайте «*A Letter Concerning Toleration*» (Лист щодо толерантності) Джона Локка. Розмірковуючи про проблеми, із якими зіткнувся Локк, тобто про конфлікти між різними релігійними традиціями у Великобританії XVII століття, поміркуйте про те, як такі розбіжності долає ваше суспільство. Напишіть власний лист про толерантність, у якому наводитимуться етичні обґрунтування тих аспектів, які вам необхідно сформулювати щодо вашої соціальної й політичної системи. Письмове завдання може містити від 500 до 1000 слів.

Додаткові навчальні інструменти

Цей розділ передбачає посилання на відповідні допоміжні навчальні матеріали, як-от презентація PowerPoint та відеоматеріали, що можуть допомогти лекторові викласти ті питання, які охоплено в межах модуля. Лектори мають змогу адаптувати презентацію та інші ресурси до своїх потреб.

Презентація PowerPoint

- [Модуль 5: презентація щодо етики, різноманіття й плюралізму](#)

Відеоматеріали

- Коротке відео з Нілом Макгрегором, головою Британського музею, в якому надається опис Циліндра Кира. Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=pX1PODayOrc>.
- Аттенборо, Річард (Attenborough, Richard) (1982 р.) *Gandhi* (Ганді). Лос-Анджелес: Columbia Pictures. Лектор може показати студентам початкову сцену фільму, коли Ганді щойно завершив юридичну освіту в Англії та помандрував на поїзді у свою першу поїздку в Південну Африку. У нього є квиток першого класу, і він сидить у вагоні першого класу південноафриканського поїзда, коли кондуктор каже йому, що «кольорові» не можуть їхати першим класом. Він пред'являє свій квиток, і зрештою його скидають із поїзда. Також важливо показати сцену, у якій він та інші індіанці спалюють свої документи, які засвідчують особу і які необхідно носити із собою в Південній Африці, та його лупцює поліцейський.
- Гуггенхайм, Девід (Guggenheim, David) (2015 р.). *He Named Me Malala* (Він назвав мене Малала). Лос-Анджелес: Fox Searchlight.
- Сінгер, Беннетт (Singer, Bennett) (2003 р.). *Brother Outsider: The Life of Bayard Rustin* (Брат не нашого кола: життя Баярда Растіна). Нью-Йорк: Independent Television and the Corporation for Public Broadcasting. Рекомендовано показати фінальну сцену фільму, що починається з того, як покійного захисника громадянських прав і прав людини Баярда Растіна (1912–1987 р.) вважають аутсайдером навіть деякі люди з його групи, і коли він надягає краватку-метелика на гала-концерт Ніксона і в нього беруть інтерв'ю.

Рекомендації з розробки окремого курсу

Цей модуль передбачає схему тригодинного заняття, але є можливість його подальшого розширення та перетворення в окремий курс. Обсяг і структура такого курсу визначатимуться конкретними потребами кожного окремого випадку, проте в цьому документі запропоновано рекомендовану структуру.

Заняття	Тема	Короткий опис
1	Вступ	Вступ до сфери застосування та визначення понять різноманітності, толерантності та плюралізму
2	Релігійні переконання та різноманітність	Вступ до релігійних переконань як джерела, а іноді й рішення різноманітності
3	Кир Великий та релігійне різноманіття	Історичний контекст цієї важливої особи та Циліндр Кира
4	Джон Локк і релігійне різноманіття	Огляд ідей Джона Локка та його філософії
5	Малала та релігійне різноманіття	Малала та інші питання про толерантність в ісламі
6	Інтерсекційність	Ідея інтерсекційності з огляду на статтю Креншоу
7	Гендер та різноманітність	Гендерні питання як тема для обговорень, які стосуються різноманітності та плюралізму
8	ДНК, наука та гендерна орієнтація	Використання відео про ДНК та походження для обговорення того, як має виглядати різноманітність
9	Растін та інтерсекційність	Життя та історія Баярда Растіна з особливо увагою до інтерсекційних елементів його життя
10	Завдання	Інтерсекційна конституція, або гра «Моделювання в ООН»
11	Висновки	Підсумовування тем, які було обговорено в межах модуля

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Vienna International Centre, P.O. Box 500, 1400 Vienna, Austria
Tel.: (+43-1) 26060-0, Fax: (+43-1) 26060-3389, www.unodc.org

